

UN MONUMENT DE ARTĂ DIN SECOLUL AL XVIII-LEA DE LA GOLĂEȘTI — IAȘI

LUCIA IONESCU

În bisericile satelor Medeleni și Petrești, ale comunei Golăești, județul Iași, s-au păstrat, într-o stare de conservare relativ bună, fragmente ale iconostasului aparținând bisericii „Sfântul Nicolae” din Cilibiu-Golăești. Această ctitorie a marelui logofăt Cilibiu (Iordache Ruset)¹, a fost zidită în jurul anului 1770, absența pisaniei lipsindu-ne de cunoașterea datei certe a construcției ei.

Biserica „Sfântul Nicolae” din Golăești aparține stilistic grupului de monumente baroce moldovenești târzii din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, din care fac parte și bisericile „Sfântul Gheorghe” și „Sfinții Teodori din Iași, cele din localitățile Răducanu, Horecea, Bălănești, Tîrgu Ocna și Doljești, ridicate din temelii de pe la 1761, ca și bisericile Curelari și Tălpădari, refăcute în această perioadă; arhitectura lor reprezintă sinteza unor elemente din decorația brincovenească și a unor forme ale barocului occidental și oriental, îndeosebi constantinopolitan, grefate pe fondul tradițional moldovenesc².

Aceste caracteristici s-au manifestat mai ales în repertoriul decorativ, îmbogățit acum cu noi motive ornamentale, vegetal-florale și figurative, repertoriu utilizat în decorația exterioarelor, a interioarelor și a pieselor de mobilier, în broderia și argintăria vremii.

Încă din secolul al XVII-lea, datorită influențelor renaștentiste și baroce, caracterul decorativ al pieselor laice și de cult se accentuează, câștigînd în eleganță și rafinament. Începînd cu secolul al XVIII-lea, decorativismul care devine una din caracteristicile principale ale artei laice și de cult, îl întîlnim deci și în sculptura în lemn a iconostaselor, decorativism manifestat aici prin creșterea considerabilă a spațiului destinat suprafeței sculptate în raport cu suprafața pictată. Din această categorie face parte și iconostasul bisericii „Sfântul Nicolae” din Cilibiu-Golăești, din care se păstrează ușile împărătești și o ușă diaconască, câteva fragmente din briul I și II, cadrele medalioanelor frizelor I, II, III de icoane și coronamentul, cu excepția unei molenii (fig. 1).

Realizată în lemn de tei, ornamentica sa, preponderent vegetală, este compusă dintr-o împletitură de volute vegetale, printre care apar floarea de mac și de crin, frunza de acant, de viță de vie, de stejar și motivul ciorchinelui. Aceste motive, stilizate și distribuite într-o ordine logică pe baza principiilor simetriei, ritmului, alternanței, creează o compoziție decorativă armonioasă, echilibrată. Prezentarea elementului ornamental este făcută sintetic, cursiv, calități care fac ca părțile componente ale iconostasului să apară strîns legate între ele ca un tot unitar. Realizate în tehnica basoreliefului și a ajurului, în scopul creării impresiei de volum și spațiu, motivele își păstrează, cu excepția ușilor împărătești, coloritul original: în majoritatea lor poleite, unele motive sînt colorate în tempera ocru-galben și verde de China. Din ornamentica coronamentului s-au păstrat cei doi balauri afrontați de mari dimensiuni, sculptați în ronde-bosse, motiv frecvent înlînit în decorația iconostaselor secolului al XVIII-lea și socotit tot ca un împrumut din repertoriul brîncovenesc. Mesterul anonim a realizat

¹ Gheorghe Bals, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, Buc., 1933, p. 260.

² Vasile Drăguț, *Dicționar de artă medievală românească*, Buc., Ed. Științifică și enciclopedică, 1976, p. 173—174.

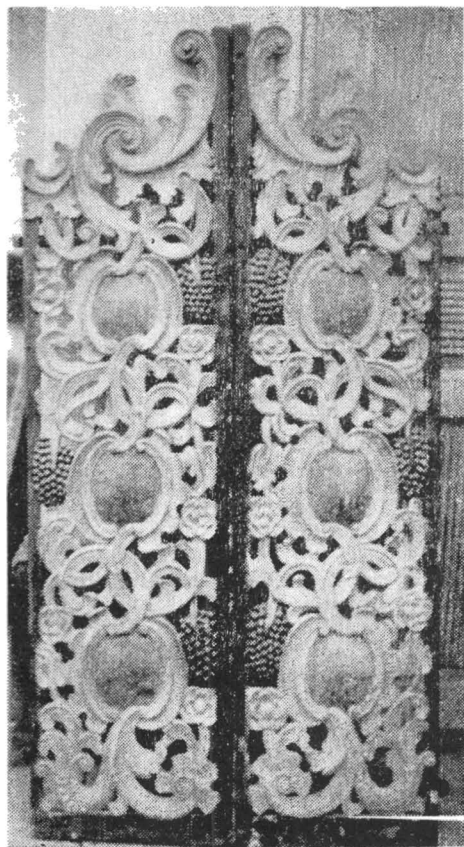

Fig. 1

Fig. 2

o interesantă stilizare a motivului zoomorf, care impresionează prin capacitatea de sintetizare, prin armonia părților componente și simetria perfectă.

Deosebit de interesant și mai puțin întâlnit în compoziția iconostaselor moldovenești ni se pare modul în care sînt concepute medalioanele cu reprezentările proorocilor și ale praznicelor împărătești; de formă ovală și de dimensiuni reduse, acestea au o oblicitate accentuată față de reprezentarea centrală, oblicitate subliniată și de traseul vrejurilor ce le încadrează, imprimîndu-le astfel un oarecare dinamism specific barocului.

Dacă în ceea ce privește sculptura în lemn a iconostasului constatăm preferința pentru forme și motive noi de influență barocă occidentală, filtrate prin filiera Țării Românești, care țin de o nouă concepție, deci, dacă în acest domeniu se înregistrează îndepărtarea de tradiție, în schimb, pictura rămîne fidelă în linii mari tradiției bizantine.

Icoanele păstrate din ansamblul iconostasului bisericii „Sfîntului Nicolae”, deși aparțin secolului al XVIII-lea, secol caracterizat în pictura religioasă prin creșterea procesului de laicizare a moștenirii tradiționale, păstrează încă schema iconografică bizantină, exprimată printr-un stil elegant, rafinat. Autorul, un zugrav anonim, un bun cunoscător al erminiei, posedînd un desen sigur și fiind dotat cu o mare sensibilitate în culoare, reușește să redea într-o interpretare proprie, încadrîndu-se însă spiritului artei bizantine, cîteva lucrări de o reală valoare artistică. Dintre piesele iconostasului amintit, realizate în tempera pe lemn, lipsesc din nefericire icoanele împărătești și opt reprezentări ale

apostolilor. S-au păstrat în schimb toate celelalte piese într-o bună stare de conservare, cu excepția crucii și moleniei, unde fondul a fost repictat în ulei în decursul secolului al XIX-lea.

Analizând prăznicarele, concepute după schema iconografică tradițională, constatăm calități plastice incontestabile, dovedite în primul rând în știința compoziției, spațiul fiind dozat în funcție de numărul personajelor, legate între ele prin rețeaua liniilor de construcție (fig. 3, 4). Compozițiile sînt organizate în funcție de tema iconografică; cele mai multe sînt desfășurate pe orizontală, întâlnim însă, ca în cazul „Schimbării la față”, compoziție circulară și compoziție semicirculară la tema „Înălțării Fecioarei la cer” și a „Botezului”. Distribuția personajelor este clară și armonioasă. Pentru a înlătura monotonia succesiunii temelor, ele sînt prezentate în atitudini variate, de cele mai multe ori în mișcare, cu o gestică expresivă a mîinilor. Fiziomiile nu sînt stereotipe; respectînd tipologia convențională, zugravul reușește să le individualizeze, conferindu-le o expresie de laicitate. Cadrul desfășurării compozițiilor îl constituie fundalurile arhitectonice și de peisaj. În reprezentarea fundalurilor arhi-

Fig. 3

Fig. 4

tectonice, constatăm apariția unor elemente baroce atât în scenele exterioare, cât și în cele de interior în tratarea unor piese de mobilier. Trebuie subliniată tendința de redare a adâncimii prin folosirea perspectivei liniare în reprezentarea clădirilor și mobilierului. Acest sistem de sugerare a spațiului este specific picturii postbizantine³. Fundalurile de peisaj sînt realizate convențional prin stînci abrupte, reprezentate în formă de piramide în trepte și colorate într-o armonie delicată de griuri și brunuri, cu modelul prin valorație. Culorile, în gamă restrînsă, sînt așternute în pete mari peste care este realizat convențional, prin hașuri de aur, modelul draperiilor. Tonurile ca de sînt vibrante pe fondul de aur, ceea ce conferă icoanelor o notă de prețiozitate, de strălucire, asemănătoare mozaicului. Culorile folosite sînt: roșurile stîNSE, griurile-violetacee, albastrul ceruleu, verdele oliv, alburile diferit nuanțate, ocrurile și brunurile. Zugravul dovedește un deosebit simț al raporturilor, atât ca volum, cât și ca pată cromatică. De asemenea, dovedește multă măiestrie în redarea detaliilor. Elementele constitutive ale compozițiilor sînt subliniate prin linii grase de

³ Victor Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, Buc., Ed. Meridiane, 1980, vol. III, p. 96.

culoare închisă. Desenul este sintetic. Linia sinuoasă care conturează personajele și fundalul arhitectonic, detaliile de peisaj și ale veșmintelor suplinesc pierderea viziunii monumentale în favoarea efectului narativ. Din friza portretelor apostolilor, s-au păstrat doar patru. Încadrați în arcade, cu fizionomii perfect diferențiate, ei sînt reprezentați în mișcare, pusă în valoare de atitudinea corpului și redarea fluturîndă a draperiilor veșmintelor (Fig. 2). Același trăsături prezintă și figurile celor doisprezece prooroci, în care atitudinea dinamică, poziția diferită a mîinilor cu roturile desfășurate, marea varietate tipologică, vigoarea expresiei, le apropie de pictura laică.

Inscripțiile cuprinzînd numele personajelor reprezentate sau denumirea scenei iconografice sînt făcute în limba greacă.

Considerînd monumentul de la Cilibiu-Golăești în contextul creației artistice moldovenești din secolul al XVIII-lea, putem conchide următoarele :

— ca arhitectură, biserica „Sfîntul Nicolae” constituie o noutate stilistică, reprezentînd momentul sintezei unor influențe ale barocului occidental venite, fie direct, fie filtrate prin filiera Țării Românești și ale barocului oriental de proveniență constantinopolitană ;

— în ceea ce privește sculptura în lemn a iconostasului, constatăm o îmbogățire a repertoriului ornamental, care dovedește o înrudire, atît ca motive, cît și ca factură, cu sculptura brâncovenească ;

— pictura icoanelor ce alcătuiesc ansamblul iconostasului, deși aparține secolului al XVIII-lea, se încadrează, în linii mari, schemei tradiționale bizantine, cu unele înnoiri resimțite în evoluția picturii religioase moldovenești, încă din secolul al XVII-lea. Ne referim la accentuarea caracterului narativ al reprezentărilor, tendința spre decorativism, în care recunoaștem multe elemente baroce și, mai ales, conferirea unei expresii de laicitate figurilor reprezentate.

UN MONUMENT D'ART DU XVIIIÈME SIÈCLE DE GOLĂEȘTI, DÉPARTEMENT DE IASSY

Résumé

En considérant le monument de Golăești dans le contexte de la création artistique du XVIIIème siècle, on peut tirer les conclusions suivantes :

— du point de vue architectural, l'église „Saint Nicolas” constitue une nouveauté stylistique ; elle représente la synthèse de certaines influences du baroque occidental, exercée soit directement, soit à travers la filière de la Valachie et du baroque oriental ayant son origine à Constantinople ;

— en ce qui concerne la sculpture en bois de l'iconostase, on peut constater un enrichissement du répertoire ornamental qui prouve l'existence des relations comme motifs et comme facture, avec la sculpture de l'époque de Brâncoveanu ;

— la peinture des icônes qui forment l'ensemble de l'iconostase, bien qu'appartenant au XVIIIème siècle, se subordonne, en grandes lignes, au schéma traditionnel byzantin, avec certains renouvellements perceptibles dans l'évolution de la peinture religieuse moldave dès le XVIIIème siècle : accentuation du caractère narratif des représentations, tendance au décorativisme où l'on reconnaît de nombreux éléments baroques et surtout l'expression plus laïcisée des figures représentées.